Czinege Szilvia

Apponyi György országbírósága

Abstract: György Apponyi as Judex Curiae. The study of György Apponyi's tenure as judex curiae between 1861 and 1863 sheds light on a further stage in the count's career, together with its institutional and legal-historical dimensions. The fact that Apponyi himself did not wish to accept the office, and that the ruler did not appoint him as his first choice, shaped his position throughout his tenure: as soon as political circumstances became uncertain, his position as judex curiae also became unstable.

During his two years in office, Apponyi submitted his resignation three times. On the first two occasions, however, no suitable replacement could be found, and he therefore stepped down only in April 1863. Nevertheless, this period cannot be regarded as unsuccessful in Apponyi's career. Under his presidency, and together with prominent jurists of the period, the Provisional Judicial Rules were successfully drafted, and he managed to secure their acceptance both in the Diet and in the Council of Ministers.

Keywords: György Apponyi; judex curiae; Provisorium; official

Apponyi György gróf (1808–1899) hosszú közéleti pályafutásának két éve (1861–1863), amelyet az országbírói hivatalban töltött, politika-, intézmény- és jogtörténeti szempontból is figyelemre méltó.[1] Ennek az időszaknak a vizsgálata nemcsak Apponyi karriertörténete miatt megkerülhetetlen, hanem azért is, mert betekintést ad az igazságszolgáltatás ideiglenes rendezésébe, valamint abba is, hogyan kezdte meg újra működését az országbírói hivatal, milyen volt az ügyvitel rendje és menete.

Tanulmányomban olyan kérdéseket és szempontokat helyeztem előtérbe, amelyek árnyalják és bővítik eddigi ismereteinket Apponyi György országbíróságáról: kinevezésének körülményei, Apponyi helyzete az országbírói székben, és hogy milyen ügyekkel foglalkozott.[2]

[1] Így nem véletlen, hogy több szakirodalom foglalkozik Apponyi országbíróságának időszakával. Politikatörténet: Berzeviczy 1922–1937: III. és IV. 11–25; Redlich 1926: II. 1–146; Szabad 1967. Jogtörténet: Mezey 2020; Képessy 2023. Intézménytörténet: Varga–Veres 1989: 422–433; Stipta 1997: 117–123.

[2] Ezúton köszönöm Cieger András, Dobszay Tamás és Pap József előadásomhoz fűzött hasznos észrevételeit.

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.2.2026.103

Kinevezése

Az októberi diplomával visszaállított központi kormányszervek élére az udvar a megfelelő embereket az ókonzervatívok táborában találta meg: Vay Miklós lett az új kancellár, Szőgyény-Marich László az alkancellár, ifjabb Mailáth György a helytartótanács elnöke, helyettese Sennyey Pál, de az országbírói hivatal egy ideig betöltetlen maradt.[3] Vay Miklós Apponyit látta volna szívesen a tisztségben, de a gróf vonakodott elfogadni azt.[4] A kancellár végül november 18-án a pozícióra Apponyi György és Cziráky János grófokat terjesztette fel beadványában, amelyben egyértelművé tette, hogy ő maga Apponyi kinevezését pártolja, és a szöveg zárórészében is Apponyi kinevezését kérte.[5] Az uralkodó választása november 25-én azonban Czirákyra esett.[6]

Felmerül a kérdés, hogy miért nem a korábbi kinevezéseknek megfelelően az országos politikában már tapasztaltabb, kipróbált hivatalnok Apponyi lett az uralkodó első választottja. A döntés hátterében olyan szempontok húzódhattak meg, amelyek a két jelölt szakmai ismereteit, gyakorlatát és nem utolsósorban politikai állását vették górcső alá. Az összevetéskor az uralkodó láthatta, hogy a jelöltek hasonló pályát futottak be,[7] mindketten hivatalnokok voltak a Magyar Udvari Kancellárián, majd a Királyi Táblán. Mindketten részt vettek Magyarország politikai közéletében is, a konzervatív táboron belül, de annak két pólusán: míg Apponyi a reformkorban újkonzervatív, majd az 1850-es években "ókonzervatív" politikus volt, addig Cziráky mindvégig aulikus maradt. Apponyi 1860 tavasza óta a megerősített birodalmi tanácsnak is tagja volt,[8] Czirákyt is javasolták a tagságra, de végül nem nevezték ki.[9] Apponyi az 1850-es évek folyamán több alkalommal jelezte, hogy továbbra is részt kíván venni az országos politikában, és konzervatív társaival együtt közreműködött az októberi diploma kidolgozásában,[10] ami többek között az országbírói hivatal visszaállítását is eredményezte. De az ötvenes

[3] Berzeviczy 1922–1937: III. 139–140; Képessy 2023: 55.

[4] Berzeviczy 1922–1937: III. 142.

[5] MNL OL D 185 1861:29.

[6] ÖMR I/IV/III. XVIII; Képessy 2023:55.

[7] Apponyi pályájához: Czinege 2013, Czinege 2024: 75–92. Cziráky János gróf (1818–1884) Cziráky Antal (1772–1852) korábbi országbíró fiaként katolikus, konzervatív arisztokrata családba született. 1840-ben fogalmazó lett a Magyar Udvari Kancellárián, majd 1842-től ugyanott titkárrá és császári királyi kamarássá nevezték ki, 1845-től a Királyi Tábla ülnöke lett. 1849-ben több feladatot bíztak rá: a Királyi Tábla elnöksége, a Pesti Egyetem és a József ipartanoda vezetése, kerületi főispánság (Mosony, Sopron, Pozsony és Vas vármegye), de az egyre több osztrák hivatalnok miatt végül lemondott. 1850-ben a bécsi legfőbb törvényszék magyar osztályának elnöke lett, valamint a pesti kerületi főtörvényszék elnöke. Utóbbiról 1854-ben mondott le, mert a kormány csak osztrák bírókat nevezett ki, hivatalossá tette a német nyelvet, és az osztrák polgári törvénykönyvet is bevezette. 1860. novemberben azonban Fejér vármegye főispánja lett. Pókecz

[8] ÖStA HHStA KA RR Verstärkter RR Präsidial 1860:88.

[9] A kinevezettek névsorát lásd részletesen: Szőgyény 1903–1918: III. 184–186.

[10] Apponyi ebben való közreműködése világosan látszik a minisztertanács jegyzőkönyveiben. ÖMR I/IV/II. 473–492.

években az ókonzervatívok inkább ellenzéki pozícióban voltak, ami rá sem vetett jó fényt, és aktív hivatalvállalása sem volt akkor, míg Czirákynak igen. További szempont lehetett még Cziráky megítélése kapcsán, hogy 1859. novemberben kellemetlen helyzetbe keverte magát. Scitovszky János hercegprímás november 6-án ünnepelte áldozópappá szentelésének ötvenedik évfordulóját, és ez alkalomból több százan tették tiszteletüket Esztergomban, a vendégek között volt Albrecht főherceg és Thun kultuszminiszter is. A főherceg magyar nyelven olvasta fel köszöntőjét, és nem várta, hogy utána bárki is szólni fog. De Cziráky szót emelt, „nemzeti szólamokat" hallatott, a Szózatot is idézte. Ezen felbuzdulva Jósika Samu, Bartakovics Béla és Szécsen Antal is nemzeti szellemben szólalt fel. Albrecht főherceg felháborodásában elrendelte, hogy a lapok csak az ő és a hercegprímás beszédéről írjanak, valamint magához kérette Czirákyt. A rendőrminiszter is kihágásként értékelte a magyar főurak felszólalását, és a minisztertanácsban is hamar napirendre került az ügy. Itt Nádasdy Ferenc miniszter hangsúlyozta, hogy nem kellett volna felszólalni a főherceg beszéde után, de az eset nem vont büntetőeljárást maga után. A dolog annyiban maradt.[11]

Mindkét oldalon megvoltak tehát a szükséges szakmai képességek és gyakorlat, ugyanakkor politikai szempontból voltak ellenérvek is, a mérleg nyelve mégis Cziráky felé billent, vélhetően többet nyomott a latba szilárd politikai állása, valamint ötvenes évekbeli hivatali szerepvállalása, amikor viszont Apponyi reputációja az udvarban kevésbé volt pozitív, és ezen látszólag nem sokat javított birodalmi tanácsossága sem.

Cziráky János először ugyan elfogadta a tisztséget, de munkájának megkezdését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy helyreállítják az 1848 előtti magyar törvényeket, és visszaállítják a magyar polgári és büntetőtörvényt még az országgyűlés megnyitása előtt. Ez azonban kivitelezhetetlen volt, ennek összetevőire Sennyey Pál hívta fel Szőgyény-Marich László alkancellár figyelmét: a régi törvények visszaállítása az országgyűlés jóváhagyása nélkül nem lenne lehetséges bizonyos fokú kényszer nélkül, ami ugyanolyan sérelmes lenne, mint az ötvenes évek elején az osztrák törvénykönyv behozatala volt. Továbbá – írja Sennyey – káros lenne az országra nézve, leginkább amiatt, hogy kiváltaná a birodalom többi tartományának rosszallását, és egyébként is „*az országban nem kívánja senki*".[12] Cziráky azonban ragaszkodott elképzeléséhez, és ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy az uralkodó végül 1861. január 7-én felmentette a tisztségéből, így a második jelölt, Apponyi lett az országbíró,[13] aki azonban továbbra is vonakodott elfogadni a kinevezést.[14]

Az új országbíróról az uralkodó rendelkezésének megfelelően a következőképpen értesült a közvélemény: „*Kedves gróf Apponyi! Midőn arra indíttatva érzem magamat, hogy önt, — bízván önnek magyar királyságom törvényei-, s alkotmányszerü intézményeibeni*

[11] Berzeviczy 1922–1937: III. 22–24.

[12] Szőgyény 1903–1918: III. 63; Sennyey Pál levele Szőgyény-Marich Lászlónak, Buda, 1860. december 5. Közli: Uo. 239–240.

[13] MNL OL D 185 1861:29.

[14] Szőgyény 1903–1918: III. 241.

kitűnő jártasságában, valamint az államszolgálatban gyűjtött gazdag tapasztalataiban, magyar királyságom országbírójává nevezzem ki, — örömemre szolgál, önnek — a személyemhezi ragaszkodásnak ezen alkalommal is tanúsított bizonyítványáért, s a közjó-, s az annak előmozdítására irányzott szándékaim iránti buzgalmáért – különös elismerésemet fejezni ki. Ferenc József s. k."[15]

Apponyi országbírói kinevezésének fogadtatása a közvélemény körében inkább pozitív volt, feledtethette azt a tényt, hogy a reformkor idején nem számított népszerű politikusnak, és az sem feltétlenül billentette negatív irányba a mérleg nyelvét, hogy a birodalmi tanács tagja volt, mert korábbi szerepét úgy értelmezték, hogy „*csak az erkölcsi kényszerűség s valamely gyakorlati eredmény elérhetésének reménye*" miatt vett benne részt.[16]

Az Országbírói Értekezlet

Az új országbíróra több feladat is várt nem sokkal kinevezését követően, ezek egyike volt kinevezni a Hétszemélyes Tábla tagjait, majd velük együtt a törvénykezés ideiglenes rendezése, amely miatt országbírói értekezletet hívtak össze január 23-ára.[17] Az értekezlet és az annak eredményeként létrejött Ideiglenes Törvénykezési Szabályok ismertetése túlmutat e tanulmány keretein, így leginkább azokat a mozzanatokat emelem ki, amelyek Apponyi szerepére mutatnak rá.

Az Országbírói Értekezlet előtti napokban Apponyi a minisztertanács ülésén vett részt, ahol javaslatot tett a Hétszemélyes Tábla összetételére: 30 tag kinevezését látta szükségesnek, akiknek személyére nézve is volt javaslata.[18] A Hétszemélyes Tábla bíráit január 20-án nevezték ki,[19] továbbá az uralkodó Ráth Györgyöt, a Magyar Udvari Kancellária fogalmazóját az országbíró elnöki titkárává léptette elő, aki így egyúttal valóságos udvari titkári rangot is kapott.[20] Apponyi Ráthtal szorosabb kollegiális kapcsolatot ápolt, őt nevezte ki elnöki titkárává, aki e minőségében a gróf két utódánál is szolgálatban maradt. Ezt Apponyi ki is használta, országbírói pozíciójáról való lemondását követően még évekig kereste meg Ráthot személyes vagy ismerőseit érintő peres ügyek vonatkozásában.[21] De a két hivatalnok kapcsolata nemcsak a munkára terjedt

[15] Politikai Ujdonságok, 1861. január 17. Idézi még: Képessy 2023: 56. A szöveg az uralkodó meghagyása szerint a Wiener Zeitung számára készült, annak 1861. január 12-i számában jelent meg.

[16] Vasárnapi Ujság, 1861. február 10.

[17] Az Országbírói Értekezlet jegyzőkönyvét közli: Ráth 1861: I. VII–VIII. Az Országbírói Értekezlet személyi összetételéről, üléseinek lefolyásáról, a különböző nézőpontokról bővebben: Képessy 2023: 59–121.

[18] ÖMR I/IV/III. 285–286, Berzeviczy 1922–1937: III. 187, Képessy 2023: 56.

[19] Wiener Zeitung 1861. január 22; Képessy 2023: 57.

[20] Berzeviczy 1922–1937: III. 187; Képessy 2023: 57.

[21] Apponyi György levelei Ráth Mórhoz 1861–1872. 28 levél elsősorban hivatali vonatkozásban, kisebb részben magánéleti megjegyzésekkel. OSZK Kt Lt

ki, olykor szabadidejüket is együtt töltötték, ugyanis Apponyi szívesen ment Ráthtal képtárakba, antikváriumokba, művészeti aukciókra, illetve vásárlásokkal is megbízta az amatőr műgyűjtőt.[22]

Apponyi körlevélben tudatta a megyei és városi hatóságokkal, hogy a Hétszemélyes Tábla újra felállt, és összeült az értekezlet.[23] Az Országbírói Értekezleten az országos méltóságok mellett több neves politikus és jogász is aktívan részt vett, többek között Deák Ferenc,[24] Eötvös József, Dessewffy Emil vagy Barkóczy János, Apponyival és Ráthtal együtt összesen 62 fő.[25]

Az értekezlet megnyitásakor Apponyi hangsúlyozta:[26] „*nevelve érezhetjük keblünkben az abbeli bizodalmat, hogy feladatunk körében minden, mit a jogi viszonyoknak biztosítása és az igazság-kiszolgáltatásának előmozdítása megkívánnak és illetőleg megengednek, a legfőbb hatalom részéről őszinte méltánylással fog fölkaroltatni.*" Az uralkodóval egyetértve úgy véli, az igazságszolgáltatás veszélyben van, mert „*az átmeneti korszaknak bal-felfogása miatt, sok helyen a közjogi tekintetek a magánjogi érdekekkel összeütközésbe hozattattak*", és így a helyhatóságok egymástól eltérő intézkedéseket hoztak, ami pedig „zsibbasztja" a fennálló intézményrendszert. Apponyi beszédében felsorolta a fontosabb tisztázandó kérdéseket: ideiglenes törvénykezés, szükséges-e a főtörvényszékek megszüntetése és a királyi tábla visszaállítása. „*Világos jelét találandja fel ebben a n[agy] m[éltóságú]. tanácskozmány, Felséges Urunk abbeli szilárd és tartalékgondolattól ment akaratának, hogy ősi intézményeink, különösen a törvénykezés tekintetében, kellő figyelemmel a közbenjött eseményekre, és ezek szerint kifejlett, közérdekekre, állíttassanak vissza. Constatirozhatom n[agy]m[éltóságú]. tanácskozmány, azok szerint, miket Felséges Urunk előttem kinyilatkoztatni méltóztatott, hogy legfelsőbb czélja csak abban központosul, miszerint Magyarország visszanyerje önálló, független törvénykezését, de azon föltétel alatt, hogy ezáltal a birtok biztonsága, és a magánjogi viszonyok folytonossága és állandósága ne veszélyeztessék. […] Tökéletes szabadsággal tanácskozhatunk tehát törvénykezésünk ügyében*" – zárta Apponyi beszédét, amelyből világosan látszik, hogy célja volt a korábbi törvények jogfolytonosságának a fenntartása.

Az egyes területek, mint a polgári törvények, a bányajog, az árvaügy, a büntetőjog és sajtó, a kereskedelem és az úrbér ügyét érintő részletes javaslatok kidolgozására január 25-én öt alválasztmányt alakítottak ki, amelyek 3 hétig üléseztek.[27] Apponyi optimistán állt hozzá az értekezlet kimeneteléhez: „*Én úgy hiszem, hogy rendezett törvénykezésünk*

[22] Kelecsényi 1987: 29–31; Stipta 2017: 182.

[23] MNL OL O 125 1861:5. Kivonatolja: Politikai Ujdonságok, 1861. február 7. 85.

[24] Aki szintén az értekezlettől és majd az országgyűléstől várta az igazságszolgáltatás kérdésének rendezését, mint ahogyan az 1861. január 17-i Pest város közgyűlésén tartott beszédében is kifejtette. Nem értett egyet azokkal, akik az 1848 előtti állapotokhoz akartak visszatérni, ahogyan azokkal sem, akik el akarták venni az osztrák polgári törvénykönyv érvényét, amelynek ő joghézagpótló funkciót tulajdonított. Az április törvények talaján állva bizalmát fejezte ki az országgyűlés és az uralkodó ez irányú későbbi együttműködésében. Deak F. 1903: II. 532–541.

[25] A résztvevők névsorát közli: Ráth 1861: I. VII–VIII.

[26] Apponyi megnyitó beszédét közli: Ráth 1861: I. 3–7.

[27] Szabad 1967: 320; Képessy 2023: 82–83.

lesz kevés idő múlva […]".[28] Bár a munka roppant volta miatt némi kétség is felmerült benne, mert a munkálatok ugyan hamarosan elkészülnek, de mire azt felsőbb helyeken átvizsgálják és jóváhagyják, elkezdődhet az országgyűlés – írta az alkancellárnak.[29] Nem tévedett, mivel az értekezlet utolsó ülését 1861. március 4-én tartották, a javaslat elfogadására viszont még hónapokat kellett várni.

Az országbíró március 15-én levélben értesítette az uralkodót, hogy elkészült a javaslattal az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokra, és kérte, hogy kezdeményezze a Hétszemélyes Tábla, valamint a Királyi Tábla újjászervezését, utóbbi bíráinak kinevezését.[30]

Apponyi szeretett volna felhatalmazást nyerni ahhoz, hogy az értekezlet munkálatait ideiglenesen életbe léptesse. A minisztertanács március 22-én tűzte napirendre a javaslat tárgyalását, ami nem volt nehézségektől mentes, ugyanakkor tisztában voltak vele, hogy nem térhetnek vissza az abszolutikus kormányzáshoz. A nézeteltérések annyira kiéleződtek, hogy Apponyi javaslatának elfogadása esetén az osztrák miniszterek lemondásuk benyújtását helyezték kilátásba, el nem fogadása esetén pedig maga Apponyi mond le, akire ekkor fontos feladatok vártak az országgyűlés megnyitása és vezetése körüli teendők miatt. Március 22-én a minisztertanácsban Apponyi mint országbíró állt ki az értekezlet határozata mellett. Beszédében hangsúlyozta, hogy a határozatok nem bírnak visszamenőleges hatállyal, elismerte, hogy az osztrák büntetőjog hatásosabb, mint a magyar, de utóbbi Magyarországon elegendő, és egyébként biztos benne, hogy a megyék csakis hazai törvénykezés alapján fognak ítélni.[31] Schmerling azt javasolta, hogy ne rendeleti úton vezessék be az intézkedéseket, hanem királyi leiratként tárgyalják meg az országgyűlésen. Apponyi ezt a lépést nem támogatta, mivel azt sugallhatja, hogy az értekezleten egy törvényjavaslatot dolgoztak ki, amiről viszont szó sem volt. A tanácsban részt vevő magyar miniszterek mindegyike Apponyi mellett érvelt beszédében, Szőgyény szintén, és érvelésébe az októberi diplomát is beemelte: nem politikai kérdésről van szó, a határozatok nem állnak szemben az októberi diploma szellemiségével, továbbá nem új dolgok oktrojálásáról van szó, hanem a régi törvények újjáélesztéséről, és nem utolsósorban ha Apponyi lemond, akkor nem tudnak helyette másik országbírót kiállítani.[32] Ferenc József, miután az osztrák miniszterekkel megtárgyalta a fejleményeket, március 24-én fogadta Szőgyényt, majd Apponyit, és közölte velük, hogy nem hagyja jóvá az Országbírói Értekezlet javaslatait. Ezért Apponyi benyújtotta lemondását, amelyet a császár nehezteléssel ugyan, de elfogadott, és az új országbíró személyén gondolkodott, ifjabb Mailáth Györgyöt vagy Szőgyényt tartotta volna ideálisnak. Vay kancellár viszont felhívta a figyelmét arra, hogy mindkettőnek van már hivatala, és az országgyűlés

[28] Apponyi György levele Vay Miklósnak 1861. január 24. Közli: Vay 1899: 373–374.

[29] Apponyi György levele Szőgyény-Marich Lászlónak, 1861. február 19. Közli: Szőgyény 1903–1918: III. 289–293.

[30] MNL OL O 125 Elnöki iratok 1861:17. és 24.

[31] ÖMR I/V/I. 208; Redlich 1920–1926: II. 33. Apponyi beszédét hosszabban is idézi: 34, Szőgyény 1903–1918: III. 89–90.

[32] Szőgyény 1903–1918: III. 90–94; Redlich 1920–1926: II. 36.

összehívása miatt kell hogy legyen országbíró.[33] Az uralkodó végül március 27-én hívatta Apponyit, és tisztázták a kérdést, majd Szőgyénnyel együtt megbízta, hogy készítsék el a határozat szövegét.[34]

Az április 2-i legfelsőbb kézirat[35] elrendelte, hogy az országbírói értekezlet munkálata kerüljön az országgyűlés elbírálása alá, majd annak és az uralkodónak a jóváhagyását követően lépjen életbe. Apponyi bizakodó volt ezzel kapcsolatban, úgy vélte, hogy az országgyűlés mielőbb jóváhagyja a munkálatokat.[36] Ezt Ghyczy Kálmánhoz intézett május eleji levelében szorgalmazta is: „*Gr. Apponyi György országbírája, folyó hó 4-én hozzám intézett levelében felszólít, hogy a t[isztelt]. ház figyelmét hívjam fel arra, mi szerint a magyar törvényeknek a jog- és birtok-viszonyokban 1847 év óta történt változások mellett, a magán érdekek sérelme nélkül, addig is mig a törvényhozás a codificatio nagy művét befejezendi, isméti életbeléptetésére, a magánjog s törvénykezés terén részletes intézkedések halaszthatatlanul szükségesek. És e célra használható anyagul, azon javaslatot küldötte hozzám mely a hazai törvénykezés szervezésére nézve, a legfőbb törvényszék tagjai, és több jogtudósok által az ö elnöklete alatt tartott értekezleten összeállíttatott s melyet ezennel a t[isztelt]. háznak bemutatni szerencsém van. Azt vélem, hogy a napi rendre már kitűzött tanácskozásnak bevégzése után, ez lesz azon tárgyaknak egyike, melyeknek tanácskozás alávételére nézve a t[isztelt]. ház legelsöbben fog a körülményekhez képest, intézkedni*” – hangsúlyozta Ghyczy az ügy halaszthatatlan voltát.[37] A képviselőházban Tisza Kálmán indítványára egy kilenctagú bizottságot állítottak fel, hogy törvénytervezetet készítsen a szabályzásból,[38] a munkát június 15-én nyújtották be. Az országgyűlés képviselőháza végül június 22-én,[39] a főrendiház pedig július 1-jén fogadta el a javaslatokat.[40]

Ezt követően az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a minisztertanács elé kerültek, ahol július 4-én tűzték napiendre a tárgyalását, és némi huzavona után elfogadták azt. Az uralkodó július 20-án bocsájtotta ki ezzel kapcsolatban a legfelsőbb határozatot, amit Apponyi hamarosan körlevélben[41] és a sajtó útján tudatott az ország hatóságaival is.[42]

[33] Szőgyény 1903–1918: III. 89–90; Képessy 2023: 117.
[34] Szőgyény 1903–1918: III. 90.
[35] A kézirat szövegét közli: Redlich 1920–1926: II. 38.
[36] ÖMR I/V/I. 212; Szőgyény 1903–1918: III. 84–87, 289–293; Berzeviczy 1922–1937: III. 213–214; Redlich 1920–1926: II. 32–39.
[37] 19. ülés, 1861. május 7. KN 1861: I. 97.
[38] 26. ülés, 1861. május 22. KN 1861: I. 186. Tisza Kálmán beadványát közli: KI, 1861: I. (17. sz.) 92.
[39] 49. ülés, 1861. június 22. KN 1861: II. 202–203.
[40] 13. ülés, 1861. július 1. FN 1861: I. 160.
[41] Országbírói körlevél az összes törvényhatóságokhoz, 1861. július 23. Közli: Ráth 1861: II. 465–466.
[42] MNL OL O 125 Általános: 1861–I.–14/7. Az országbírói körlevelet elküldték a főkancellár és a főtárnokmester mellett az összes törvényhatóságnak, négy kerületi táblára, hat váltótörvényszékhez és öt ideiglenes bányabíróságnak, valamint a Sürgöny „hivatalos hírlapnak”, amely 1861. július 26-i (Sürgöny 1. évf. 170. sz.) számában közzé is tette.

„Bárcsak elüldöztek volna már!"

Apponyi kinevezése országbíróvá egy olyan lépés volt, amelyet egyik fél sem akart igazán: Apponyi először elutasította, majd vonakodott, és az uralkodó sem őt választotta először. Ezek a döntések kihatottak Apponyi egész országbírói karrierjére: amint bizonytalanná váltak a körülmények, bizonytalanná vált Apponyi helyzete is.

Először a fentebb említett, 1861. március 22-i minisztertanácsi ülés után nyújtotta be lemondását, ami után rögtön megindult a találgatás, ki legyen az országbíró, és elsősorban nem Apponyit akarták meggyőzni arról, hogy maradjon pozícióban. Az országgyűlés összehívásának közelsége viszont ezt eredményezte, miután belátták, ilyen rövid idő alatt nem tudnak felmutatni egy olyan személyt, aki alkalmas lenne az aktuális országbírói teendők ellátására. Szőgyény egyik levele pedig arra világít rá, hogy maguk a konzervatív politikusok sem sorakoztak fel egységesen Apponyi mögött: „*Ede barátunk dúl fúl Apponyi György ellen, kinek minden léptében a' 48-ki törvények elismerését látja. — Eleget csillapítottam, – de ez falra borsó! – Még a felséghez is el akar menni, erélyt s elhatározottság javaltam!!! Csak az a szerencse, hogy ez is puszta szó marad; mert különben tenni kellene ellene, nehogy confusiót okozzon.*"[43]

1861 nyarán a konzervatív politikusokat sorra felmentették tisztségeikből, csak Apponyi és Mailáth György maradt a helyén, bár Apponyi nem örült ennek: „*Az egész Kúria menni akart; az én maradásom és az operátum azonban visszatartotta őket. Bárcsak elüldöztek volna már!*" – írta Szőgyénynek.[44] Ebben az új helyzetben Apponyi maradásának kétféle olvasata is lehet, egyeseknek a reményt jelenthette arra nézve, hogy a „magyar törvénykezés függetlenségének megmentése" nem tartozik a lehetetlen feladatok közé.[45] Másrészt Vay Miklós kicsit aggódott érte, október elején írta Dessewffy Emilnek: „*Apponyi s Majláth ügyeljenek magukra – már lassan kezdik az emberek Forgách-csal egy triászban emlegetni tisztelt neveiket; ezt nem lehet engednünk.*"[46]

Legközelebb 1862. januárban vált kérdésessé állása, amikor az a hír járta, hogy a konzervatív politikusok Apponyi kalksburgi házában egy programot dolgoztak ki („kalksburgi határozatok"), amely 48-as alapokon kívánta rendezni a korona és Magyarország helyzetét, kérte az októberi diploma és a februári pátens visszavonását, szakított volna a központi képviselettel, és az adók, valamint újoncok kérdését minden ország belügyének tekintette volna.[47] Apponyi és a konzervatívok kalksburgi konferenciájáról először a Sürgöny írt, majd az alapján adtak róla hírt Bécsben is. Először csak

[43] Szőgyény-Marich László levele Vay Miklósnak, 1861. április 4. Közli: Vay 1899: 395, idézi még: Képessy 2023: 118.

[44] Berzeviczy 1922–1937: III. 292; Apponyi György levele Szőgyény-Marich Lászlónak, Pest, 1861. július 25. Közli: Szőgyény 1903–1918: III. 371–372.

[45] Politikai Ujdonságok, 1861. október 31.

[46] 1861. október 4. MNL OL P 90–5/e.–17.–No.4, idézi: Deák Á. 2005: 699.

[47] A „kalksburgi határozatok"-at részletezi a Constitutionelle Oesterreichische Zeitung 1861. január 18-i száma. Idézi: ÖMR I/V/III. XLIII–XLIV.

annyi jelent meg, hogy Apponyi január 12-én Kalksburgba utazott, és 20-a előtt nem tér haza.[48] Majd két nap múlva:

„gr. Apponyi mára több magyar mágnást hívott meg »tanácskozás végett« Kalksburgba, hol az országbíró úr tartózkodik. Hozzátétetik még, hogy a kancellár úr is meg fog ezen »kisgyűlés«-en jelenni. […] Végül és pedig ismét csak a tény kedvéért hozzáteszem, hogy a kancellár úr ma Bécset el sem hagyta s igy alkalmasint nem volt Kalksburgban – összeesküvőn."[49]

Ezeket a híradásokat továbbgondolta az Ost Deutsche Post, amely január 13-i számában tudósított Apponyi kalksburgi kirándulásáról, valamint arról, hogy híresztelések szerint a konzervatívok alkotmányellenes koalíciót igyekeztek alakítani. Erre a spekulációra okot adtak azok a találkozók, amelyeket Apponyi tart kalksburgi házában – de a cikk írója szerint nem biztos, hogy ezekbe többet kell bele látni, mint ami valójában kívánt lenni.[50]

Apponyi hamarosan cáfolta ezeket a híreszteléseket, rövid nyilatkozata mind a Sürgönyben,[51] mind az Ost Deutsche Postban[52] megjelent, reagálásban „merő koholmánynak" nevezte a kalksburgi tartózkodásával kapcsolatos híreket. Apponyi cáfolata viszont további híresztelésekre adott okot: a Sürgöny Apponyi esetleges lemondását latolgatta.[53]

Ezeket a híreket a minisztertanács sem hagyta szó nélkül, 1862. január 27-én tárgyalták második napirendi pontként Apponyi országbírói tisztségből való felmentését. A tárgy megvitatását Rainer főherceg indította azzal a kérdéssel, hogy mi legyen, ha Apponyit felmentik: ismét betöltse valaki a posztot, vagy ideiglenes vezetőt nevezzenek ki a kúria élére. Forgách kancellár kért először szót, és tolmácsolta Apponyi kérését, miszerint a következő két hétben Pesten tartózkodik, és szeretné, ha a minisztertanács addig várna a felmentésével. A kancellár ezt engedélyezte volna, azért is, mert nem volt ideje felkészülni erre a helyzetre, nem tudna országbírónak alkalmas jelöltet megnevezni. A tanács többsége azonban nem járult hozzá a haladékhoz, Mecséry báró fejtette ki elsőként, miért: Apponyi eddigi tevékenysége bizonyosan nem a kormány érdekeit szolgálja. Schmerling miniszter ezzel egyetértőleg hozzátette: Apponyi „*pesti tartózkodása csak folytonos agitáció a kormány ellen*". Az ülés határozata ennek megfelelően, hogy Apponyit mielőbb fel kell menteni, és provizóriumot kell életbe léptetni.[54] Mindez mutatja, mennyire nem ragaszkodnak Apponyi személyéhez, viszont továbbra sem volt más alkalmas jelölt az országbírói hivatalra. Apponyi végül két héttel később, 1862.

[48] Sürgöny, 1862. január 12.
[49] Sürgöny, 1862. január 14.
[50] Ost Deutsche Post, 1862. január 13.
[51] Sürgöny, 1862. január 25.
[52] Ost Deutsche Post, 1862. január 26.
[53] Sürgöny, 1862. január 26.
[54] ÖMR I/V/III. 234–237.

február 15-én be is adta a lemondását, de a császár nem fogadta azt el,[55] így maradt az országbírói székben még néhány hónapig.

Apponyi nemcsak Schmerling szemében jelentett szálkát, a magyarországi helytartó, Pálffy Móric sem nézte őt jó szemmel, rögtön jelentett róla, ha valamit nem talált helyénvalónak. Például 1862-ben a Ferenc József születésnapját ünneplő augusztus 18-án tartott esemény kapcsán nehezményezte egyrészt, hogy a kúria tagjai nem jelentek meg a budavári főplébánián tartott ünnepségen arra hivatkozva, hogy ők Pesten szoktak ünnepelni,[56] valamint hogy Apponyi nem is lehetett jelen, mert még 17-én elutazott, és ez a helytartó szerint a „*jól gondolkozó körökben nem a legkedvezőbb hangulatot idézte elő*".[57] Apponyi még augusztus 15-én folyamodott egészségi állapota miatt hatheti szabadságért augusztus 22-től kezdődően,[58] Pálffy jelentése szerint az „*Országbíró Ő Méltósága személyes jelleme s egész múltja kétségen kívül kellő biztosítékot nyújt arra, hogy ezen eltávozása minden mellékgondolat nélküli s elkerülhetetlen*" volt. Pontosan nem állapítható meg, mennyire volt szándékos Apponyi részéről ez az időzítés, mindenesetre beszédes, hogy az engedély csak 22. után érkezett meg,[59] Apponyi pedig már 17-én elutazott. Egy másik jelentéshez pedig egy Deák Ferencnél az 1861-es országgyűlésről készült emlékalbum átadásának apropóján 1863. március 23-án rendezett összejövetel adta az okot, mivel ezen Apponyi is megjelent. Pálffy jelentésében ezt nehezményezte, de azt még inkább, ha emiatt mentenék fel Apponyit, mert az csak növelné annak népszerűségét. Forgách viszont biztosította, hogy mindez nem marad következmények nélkül.[60] A Pálffy és Apponyi közt lévő feszültség a minisztertanácsban is téma volt, például 1862 végén, amikor a magyarországi és erdélyi országgyűlések összehívásáról tárgyaltak, az uralkodó kiemelte a körülmények részletezésekor, hogy a helytartó és Apponyi ellentétével kezdeni kell valamit.[61]

Egy héttel a Deáknál rendezett összejövetel után a minisztertanácsban döntöttek Apponyi utódjáról, Andrássy György gróf lett az új országbíró.[62] Apponyi maga 1863. április 2-án adta be országbírói hivataláról való lemondását,[63] amely döntéséhez a fenti előzmények mellett egy további kudarc is hozzájárult. 1862 végén az uralkodó ismét az ókonzervatívok irányába nyitott, amikor az országgyűlés összehívását fontolgatta, megkérte Apponyit, hogy dolgozzon ki egy programot Magyarország újjászervezésére. Apponyi először megpróbált kitérni a feladat elől arra hivatkozva, hogy országbíróként nem akar politikai kérdésekben állást foglalni. Viszont az uralkodó ragaszkodott hozzá, és eleget tett Apponyi feltételének, hogy bevonhatja a munkába Majláth Györgyöt,

[55] MNL OL D 185 1862:119.
[56] MNL OL D 185 1862:652.
[57] MNL OL D 185 1862:678; Berzeviczy 1922–1937: IV. 26.
[58] MNL OL D 185 1862:612.
[59] MNL OL D 185 1862:636.
[60] MNL OL D 185 1863:336; Berzeviczy 1922–1937: IV. 27.
[61] ÖMR I/V/V. 254.
[62] ÖMR I/V/V. 333; MNL OL D 185 1863:381; MNL OL O 125 Általános 1863-I.-E.E és 1863-III-A-19.
[63] MNL OL D 185 1863:374. 1. melléklet.

Sennyey Pált, Ürményi Józsefet és Forgách Antalt. A tanácskozás eredményeit Apponyi szerkesztette emlékiratba,[64] és személyesen vitte Bécsbe bízva a sikerben.[65] De az uralkodó túl nagynak ítélte az előirányzott változtatásokat, ezért visszautasította az emlékiratot,[66] amiről Apponyit hivatalosan csak március 9-én értesítették.

Az országbíró asztala

A reformkorban az országbíró a Királyi Tábla elnökeként a nádor után a második hatalmi tényezőnek számított. Pesti irodájában látta el az irányítása alá tartozó teendőket szoros kapcsolatot tartva fenn a nádor budai kancelláriájával. A kancelláriáról a helytartótanácshoz érkezett leiratokat az országbíró a nádoron keresztül kapta meg, fordítva pedig az érkezett beadványokat az országbíró továbbította a nádornak. Az országbíró tartotta fenn az irodáját, alkalmazottait (titkár, kiadó, kancellisták) ő maga nevezte ki.[67] A forradalom és szabadságharc időszaka utáni bő egy évtizedben sem nádora, sem országbírója nem volt az országnak, a bírósági szervezetet központosították, a felsőbb bíróságot a bécsi Legfelsőbb Bíróságnak rendelték alá, a váltótörvényszékből és a Királyi Táblából öt kerületi törvényszéket (Pest, Sopron, Pozsony, Eperjes és Debrecen központokkal) állítottak fel.[68] Az októberi diploma kibocsátásával az osztrák Legfelsőbb Bíróság illetékessége megszűnt a magyar ügyekben, így a Királyi Kúria következő tavaszi működésbe lépéséig rövid törvényszünet volt. A nádori tisztség viszont továbbra is betöltetlen maradt, a kiegyezésig pedig magyar felelős kormány sem volt, így igazságügyi miniszter híján az országbíró kezében összpontosult az igazságügy irányítása.[69] Ezért a birodalmi kommunikációs csatornában az országbíró közvetlenül a kancellárral érintkezett mindkét irányban. Irodája Pesten volt, titkárát az uralkodó nevezte ki, egyelőre nincs adat arra vonatkozóan, hogy az iroda további személyzetéről ki rendelkezett.

Az Országbírói Hivatal (1861–1869) működése idején keletkezett iratanyag jelentős része ma már nem áll a kutatás rendelkezésére, például az 1862-es elnöki iratok egy

[64] Deák F. 1903: III. 301–302; Berzeviczy 1922–1937: IV. 15; Deák Á. 2005: 711. A memorandumot közli: Kónyi 3. 302–315. Az emlékirat a Pragmatica Sanctióból indul ki, fő feladatnak tekinti, hogy a meglévő államjogot összhangba hozzák a birodalom érdekeivel és a megváltozott politikai helyzettel. Javaslata szerint dualista alapon kell rendezni a viszonyt meghatározva a közös érdekeket, a két törvényhozás pedig delegációk útján tárgyal. További eleme még, amely helyet kapott a kiegyezési törvények között, például a nádor helyzetére vagy a nemzetőrségre vonatkozó rész.

[65] Csengery Antal levele bátyjához 1862. december 31. Közli: Csengery 1928: 488; Deák Á. 2005: 713.

[66] MNL OL D 185 1863:245; Berzeviczy 1922–1937: IV. 18.

[67] Varga 1974: 192; Stipta 1997: 67–68.

[68] Stipta 1997: 111–112.

[69] Varga–Veres 1989: 423.

darabja sem.[70] De fennmaradtak az elnöki iroda elnöki és általános ügyeket lajstromozó iktató-, valamint mutatókönyvei,[71] amelyek segítségével feltérképezhető azon ügyek köre, amelyekkel Apponyi országbíróként foglalkozott.

Apponyi egyik első elnöki teendője volt, hogy értesítse az uralkodót az országbírói értekezlet eredményeiről. Továbbá hogy hivatalból értesítéseket küldjön a Királyi Kúria megnyitása kapcsán például az uralkodónak vagy az esztergomi érseknek, és fogadta ezzel, valamint kinevezésével kapcsolatban a vármegyék feliratait. Az országbíró fizetésére és szabadságolására vonatkozó iratok is az elnöki ügyekhez tartoztak, például 1861. április 1-jén érkezett meg a kancelláriáról az Apponyi jövőbeni fizetéséről szóló rendelkezés.[72] Hivatalánál fogva Apponyi hatáskörébe tartozott az országgyűlés megnyitása és elnöklete, így az ezzel kapcsolatos ügyintézés is, idevágóan elsősorban olyan megkeresések érkeztek 1861 tavasza során, amelyekben a folyamodók az országgyűlésen való megjelenés alóli felmentést kérvényezik. Ezeket a megkereséseket láttamozás után a főrendiház igazoló bizottmányának küldték át. Itt kerültek elintézésre a személyzeti ügyek is, például az országbíróhoz kellett folyamodni bírósági állásért vagy áthelyezésért. Több irat érkezett Táncsics Mihály politikai fogoly állapotáról, élelmezéséről, ezeket a királyi ügyigazgatóságnak vagy a kancelláriának továbbították.

Az 1861. év bővelkedett iratváltásra okot adó eseményekben, így az elnöki iktatókönyvbe 514 iratot jegyeztek be, ezzel szemben 1862-ben csupán 45 megkeresést iktattak ezen a szinten, 1863-ban Apponyi lemondásáig 29 irat került iktatásra. 1862-ben a személyzeti és fizetéseket érintő kérdéseken túl iktatásra került egy-egy egyedi megkeresés, például a Magyar Tudományos Akadémia engedélyt kért Salamon Ferenc számára, hogy a kúriai levéltárban lévő okiratokat tanulmányozhassa, vagy a kancellária részéről a német kereskedelmi törvények megvitatására alakítandó bizottság tárgyában. 1863 elején a szokásos személyzeti akták mellett több irat érkezett a kancelláriáról a váltótörvénykezésről való tanácskozás tárgyában, és ennek folyományaként az országbíró több törvényhatósággal vette fel a kapcsolatot.

Az általános ügyiratok száma és köre ennél jóval bővebb, 1861-ben 2613, 1862-ben 1508 és 1863-ban március végéig 313 irat került iktatásra, de tartalmi tekintetben vannak átfedések az elnöki iratokkal. Az általános ügyek jó részét teszik ki a különböző bírósági állásokért való folyamodványok, valamint a meglévő személyzethez kapcsolódó ügyek, mint a díjazás, nyugdíjazás vagy kitüntetés. Az országbírón keresztül jutottak el a belügyminiszterhez Benedek táborszernagy jelentései az úrbéri törvényszék kapcsán.[73]

[70] Köztük azzal az okmánnyal együtt, amely igazolja, hogy Nagyvárad város Apponyit díszpolgárává avatta. MNL OL O 125 63. kötet (1862:39. szám alatt.)

[71] Apponyi országbíróságának időszakára vonatkozóan: MNL OL O 125 62–64, 66–69. és 76–78. kötetek

[72] Lásd még: MNL OL D 189 1861–III–A–17.–3281. Vay Miklós értesíti Apponyit, hogy „rendes fizetése 8400 forintban hivatalpótléka pedig 4200 forintban állapíttatott meg, […] 10000 forintnyi felszerelési költségnek utalványozása".

[73] Például MNL OL O 125 Általános 1861–I.–7.

Apponyi a kancellár útján értesült a főtörvényszékeken zajló eljárásokról,[74] érkeztek iratok a váltótörvénykezést érintő változásokkal,[75] illetve folyó perekkel,[76] fellebbezésekkel kapcsolatban.[77]

A politikus hivatalnok

Apponyi György egyike volt azoknak a közéleti szereplőknek, akik pályájuk során ötvözték a hivatalnoki pályát a politikusi karrierrel, amire a magyar közjog lehetőséget is adott, mivel a hatalmi ágak nem voltak élesen elválasztva egymástól. Országbírósága is egy ilyen epizód karriertörténetében: hivatalvállalásának kezdete egybeesett Magyarország történetében egy új időszak, a provizórium kezdetével, amikor nemcsak az igazságszolgáltatás területén mutatkoztak bizonytalanságok. Ezt az országbírói értekezlet eredményeként létrejött Ideiglenes Törvénykezési Szabályokkal sikerült rendeznie, amelyet ugyan sok kritika ért a következő években, de megalkotása lehetővé tette a korábbi törvények visszaállítását az alkotmányos alapelvek mentén. Abban, hogy ez így megvalósulhatott, nem kis szerepe volt magának Apponyi Györgynek is, aki ebben a kérdésben saját elveit és elképzeléseit helyezte előtérbe az uralkodói szándékkal szemben, és ebben az sem tántorította el, hogy ókonzervatív politikustársai sem támogatták teljes mellszélességgel. Képessy Imre szerint Apponyi nélkül az „*Országbírói Értekezlet lényegében rögvest egy mindenki által mellőzött »lábjegyzetté«* vált volna".[78] A politikai közélet területén meglévő és jelentkező bizonytalanságokat pedig az országgyűlés menetében játszott szerepvállalásával próbálta oldani, valamint javaslatot dolgozott ki elvbarátaival, hogyan lenne Magyarország helyzete rendezendő.

Apponyi helyzete országbíróként már a hivatalvállalás elejétől kezdve bizonytalan volt, és jelentős mértékben nehezítette munkáját, hogy nem csak Bécsben rosszallták tevékenységét. Mindennek ellenére viszont összességében sikeresnek tekinthetjük Apponyi karrierjének ezt a bő két évét: elnöklete alatt került kidolgozásra az ország következő éveinek törvénykezési rendszabálya, amelyet az ő elnöklete alatt tartott országgyűlésen sikerült is keresztülvinnie és később alkalmaztatnia. Politikusként viszont nem maradéktalanul sikeres ez az időszak számára, részben folytatódott az a

[74] Például a nagyváradi főtörvényszéken az árvabizottmányok ügyében. MNL OL O 125 Általános 1861–II.–21/4.

[75] Például a pesti váltótörvényszék elnöke jelentést tesz a váltótörvénykezés terén tapasztalt hiányosságokról. MNL OL O 125 Általános 1862–I.–N.

[76] Például Bihar vármegyei települések megkeresése perük ügyében. MNL OL O 125 Általános 1862–VIII.–B/145.

[77] Például a Bács-Bodrog megyei fenyítő törvényszékről. MNL OL O 125 Általános 1863–VIII.–B/70.

[78] Képessy 2023: 233.

tendencia, amely az 1850-es évekre volt jellemző, amikor a Magyarország helyzetének rendezésére vonatkozó javaslat kidolgozásra kérték fel, majd utasították el.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
Abszolutizmus-kori levéltár (D)
D 185 Magyar Királyi Udvari Kancellária Elnöki iratok
D 189 Magyar Királyi Udvari Kancellária Általános iratok
Bírósági levéltárak (O)
O 125 Országbírói Hivatal
Magánlevéltárak (P)
P 90 Dessewffy család Acta publica
Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof und Staatsarchiv (ÖstA HHStA)
Kabinettsarchiv Reichsrat Verstärkter Reichsrat Präsidial 1860: 88.
Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár Levelestár (OSZK Kt Lt)
Apponyi György levelei Ráth Györgynek 1861–1872.

Csengery Antal 1928: *Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*. Közzétette: Csengery Lóránt. Budapest.
Deák Ferenc 1903: *Deák Ferencz beszédei*. I–VI. Szerk. Kónyi Manó. Budapest.
Főrendiházi napló 1861. I. Szerk. Hajnik Károly. Pest.
KI = Képviselőházi irományok 1861. I.
KN = Képviselőházi napló 1861. I–II. kötet. Szerk. Hajnik Károly. Pest.
ÖMR I/IV = *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. IV. Abteilung Das Ministerium Rechberg (1859–1861)*. II–III. Wien, 2007–2009.
ÖMR I/V = *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. V. Abteilung Die Ministerien Erzherzog Rainer (1861–1865) und Mensdorff (1865)*. I., III., V. Wien, 1977–1989.
Ráth György 1861: *Az Országbírói Értekezlet törvénykezés tárgyában*. I–II. Budapest.
Szőgyény-Marich László 1903–1918: *Idősb Szőgyény-Marich László országbíró emlékiratai*. I–III. kötet. Budapest.
Vay Miklós 1899: *Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből*. Bev.: Lévay József. Budapest.

Ost Deutsche Post, 1862.
Politikai Ujdonságok, 1861.
Sürgöny, 1861, 1862.
Wiener Zeitung, 1861.
Vasárnapi Ujság, 1861.

Hivatkozott irodalom

Berzeviczy Albert 1922–1937: *Az abszolutizmus kora Magyarországon. 1849–1865.* I–IV. kötet. Budapest.

Czinege Szilvia 2013: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré.* (PhD-disszertáció) Debreceni Egyetem, Debrecen.

Czinege Szilvia 2024: Apponyi György – egy korszakokon átívelő életút. In: Berecz Anita–Kristóf Ilona (szerk.): *A rang kötelez: Rendi és rendies magatartásformák a középkortól a 20. századig.* Eger, 75–92. https://doi.org/10.17048/Arangkotelez.2024.75

Deák Ágnes 2005: „Kiegyenlítési programm-kovácsaink", 1861–1865. *Századok* (139.) 695–732.

Kelecsényi Gábor 1987: Ráth György öröksége. *Budapest* (25.) 9. 29–31.

Képessy Imre 2023: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest.

Mezey Barna 2020: Anfänge der öffentlich-rechtlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn? In: Mezey Barna (szerk.): *Ungarische Rechtsgeschichte – europäische Rechtsgeschichte*. Budapest.

Pókecz Kovács Attila: *Emlékezés Cziráky János Józsefre (1818–1884), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjára*. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/em_Czir%C3%A1ky_J%C3%A1nos_J%C3%B3zsef.pdf – utolsó letöltés: 2025. május 18.

Redlich, Joseph 1926: *Das Österreichische Staats- und Reichsproblem*. II. Leipzig.

Stipta István 1997: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen.

Stipta István 2017: „Az igazságnak és a szépnek élt" – Ráth György jogtudományi munkássága. In: P. Szabó Béla – Újvári Emese (szerk.): *Risus cum lacrimis Könyv Babják Ildikó emlékére (tanulmányok, baráti írások)*. Debrecen.

Szabad György 1967: *Forradalom és kiegyezés válaszútján 1860–61*. Budapest.

Varga Endre 1974: *A királyi curia: 1780–1850.* (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 4.) Budapest.

Varga Endre – Veres Miklós 1989: *Bírósági levéltárak 1526–1869.* (Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 6.) Budapest.